

TURLI XIL TADBIRLARDA O‘QUVCHILARDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKILLANTIRISH USULLARI

Muhammadjonova Gulshanoy Ilhomjon qizi

FDU Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi yo‘nalishi 2-kurs magistri

Ergashev Shukurullo Luqmonjon o‘g‘li

FDU Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi yo‘nalishi 1-kurs magistri

Annotatsiya Mazkur maqolada turli xil tarbiyaviy tadbirlar orqali o‘quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirishning samarali usullari tahlil etilgan. Unda ekologik tarbiyaning mohiyati, maqsadi hamda o‘quvchi shaxsini atrof-muhitga ongli munosabatda bo‘lish ruhida tarbiyalashning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, darsdan tashqari mashg‘ulotlar, viktorinalar, musobaqalar, ijodiy loyihalar va ekskursiyalar orqali o‘quvchilarning tabiatni asrashga bo‘lgan mas‘uliyatini oshirish yo‘llari ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: ekologik madaniyat, tarbiyaviy tadbirlar, ekologik tarbiya, o‘quvchi shaxsi, ekologik tafakkur, atrof-muhitni muhofaza qilish.

Аннотация: В данной статье анализируются эффективные методы формирования экологической культуры у учащихся посредством различных воспитательных мероприятий. Раскрывается сущность и цель экологического воспитания, подчеркивается важность формирования у учащихся осознанного отношения к окружающей среде. Также рассматриваются пути повышения ответственности учащихся за сохранение природы через внеурочные занятия, викторины, конкурсы, творческие проекты и экскурсии.

Ключевые слова: экологическая культура, воспитательные мероприятия, экологическое воспитание, личность учащегося, экологическое мышление, охрана окружающей среды.

Abstract: This article analyzes effective methods of developing environmental culture among students through various educational activities. It highlights the essence and purpose of environmental education and emphasizes the importance of fostering students' conscious attitudes toward the environment. The article also outlines ways to increase students' sense of responsibility for nature preservation through extracurricular activities such as quizzes, competitions, creative projects, and excursions.

Keywords: environmental culture, educational activities, environmental education, student personality, ecological thinking, environmental protection.

Mamlakatimiz kelajagi bo‘lgan yoshlarni barkamol insonlar qilib tarbiyalashda ta‘lim-tarbiyaning uzluksizligini ta‘minlash va uni tizim shaklida tashkil etish asosiy masalalardan biridir. Shuningdek, boshlang‘ich sinflarda tashkil etiladigan darsdan va sinfdan tashqari mashg‘ulotlarga e‘tiborni kuchaytirish bilan ham ta‘lim-tarbiya jarayonining uzviyligiga erishiladi. Darsdan va sinfdan tashqari ta‘lim-tarbiyaviy ishlarda o‘quvchilarda ekologik

madaniyatni shakllantirish vazifasi faqat bolalarni band qilish emas, balki ancha murakkab, ya'ni ularning darslarda olgan bilimlarini mustahkamlash, milliy qadriyatlarimizga nisbatan qiziqishini uyg'otish, qolaversa, ularning hayotini zavq va shavqqa to'ldirishdan iboratdir. Xuddi dars jarayonida bo'lgani kabi tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda ham sinf o'qituvchisining vazifasi mas'uliyatli va ahamiyatlidir. Bu mas'uliyat ulardan doimiy ravishda o'z ustida ishlash, ijodiy mehnatni talab qiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish faoliyatini tashkil qilishga yo'naltirilgan sinfdan tashqari tarbiyaviy tadbirlarning asosiy xususiyati — o'quvchini ijtimoiy hayotga tayyorlashdan iboratdir.

O'quvchi kundalik ishlarining davomi sifatida sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarda bevosita turli mazmundagi suhbatlar, savol-javoblarda qatnashadi, kechalarni tashkil qilishda ishtirok etadi, rollarni bajaradi, tinglaydi, qolaversa, bular orqali bilimi va ma'naviy dunyosi boyib boradi. Ayniqsa, ular bugungi kunda o'quvchilarning milliy merosimizga nisbatan qiziqishlarini o'stirish maqsadida tashkil qilinadi. Har qanday sinfdan tashqari mashg'ulot oldiga turli tarbiyaviy vazifalar qo'yiladi. Ularning har biri o'ziga xos belgilar, bir-biridan farq qiluvchi shakllar, vositalar, ijodiy mehnatni talab qiladi. Sinfdan tashqari ta'lim-tarbiyaviy ishlar o'qituvchilarning yillik ish rejalarida aniq ko'rsatilgan, maqsad va vazifalari belgilangan bo'lishi lozim. Boshlang'ich sinflarda tashkil etiladigan ta'lim-tarbiyaviy o'quvchilik davr, ya'ni ularning maktab ostonasiga ilk qadam qo'ygan kunlaridan boshlanadi. Mustaqillik bayrami, 2 sentabr, Kuz bayrami, Konstitutsiya kuni, Alifbo bayramlari, Yangi yil, Harbiylar kuni, mashhur allomalarning tug'ilgan kunlari, 8 mart, Navro'z bayrami, gullar, mehrjon, hosil bayramlari kabilar. Mana shunday bevosita o'quvchilarda vatanga e'tiqod tushunchasini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu uchun xalq og'zaki ijodi, badiiy adabiyot namunalari muhim manba hisoblanadi.

O'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish ta'lim-tarbiyaviy tadbirlarni uyushtirishda quyidagi pedagogik talablarga amal qilishi kerak:

- o'quvchining yoshi, ruhiy holatiga mos bo'lishi;
- darsda olgan bilimlarni mustahkamlashga xizmat qilishi;
- aniq maqsad vareja asosida uyushtirilishi;
- tadbir orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarida jamoatchilik, uyushqoqlik, o'zaro yordam kabi axloqiy sifatlar tarkib topishi lozim. Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

Tadbirni rejalashtirish.

Tadbir yuzasidan o'quvchilarga tushuncha berish

1. Tadbirni tashkil qilish jarayonida sinf o'quvchilarining barchasi ishtirok etishini ta'minlash.
2. O'quvchilarning imkoniyatlari darajasidan kelib chiqqan holda ishlarni taqsimlash.
3. Tadbirni amalga oshirish.
4. Tadbir natijalarini tahlil qilish va baholash.

Bosqichlarning har biri o'qituvchi tomonidan oldindan chuqur o'rganilgan bo'lishi lozim.

Yuqoridagi vazifalarni amalga oshirish uchun yordam beradigan quyidagi metodik tavsiyalarni bayon etishni lozim topdik:

1. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining sinfdan tashqari tadbirlariga rahbarlik qilishda, avvalo milliy qadriyatlar, ularning ahamiyatliligi, ijtimoiy xarakteriga e'tibor berish kerak (masalan, ertak va maqollar vositasida; tarixiy mavzular yoki milliy bayramlar: «Navro'z», «Mustaqillik kuni», «Bilimlar kuni» va shu kabilar).

2. Yaxshi ishtirok etgan o'quvchilarni sinf va maktab jamoasi oldida rag'batlantirish.

3. Darsdan tashqari orqali o'quvchi shaxsidagi axloqiy sifatlarni rivojlantirish yo'llarini izlash.

4. Sinfdan tashqari mashg'ulotlarga rahbarlik qilishda milliy qadriyatlar ta'sirida ba'zi o'quvchilarda mavjud salbiy xususiyatlarni bartaraf qilib borish.

Mazkur ishlarni amalga oshirishda har bir boshlang'ich sinf o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirishda, eng avvalo, tashkil qilinadigan tarbiyaviy tadbirlarning mazmunini chuqur o'rganishi, uning natijalariga jiddiy e'tibor berishi va bu bilan o'quvchi shaxsiga ijobiy ta'sir etishga intilmog'i, vatanga e'tiqod, milliy g'urur, vatan ravnaqi uchun xizmat qilish, qolaversa, ona tabiatni asrash kabi sifatlarni yanada rivojlantirish yo'llarini izlamog'i lozim. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida vatanga e'tiqodni shakllantirish jarayonini yanada takomillashtirish, o'quvchilarni milliy qadriyatlar bilan chuqurroq tanishtirish, ularning darsda olgan bilimlarini amalda mustahkamlash maqsadida turli ertaliklar, kechalar, bellashuvlar o'tkazishni maqsadga muvofiq deb bildik. Buning uchun, avvalo o'zbek xalqining milliy qadriyatlari, bayramu sayillar va urf-odatlar haqida bolalarda tushuncha hosil qilish, vatan haqidagi she'rlarni yod oldirish, o'quvchilarning o'zlari chizgan vatan manzarasi tasvirlangan suratlar namoyishini tashkil qilish, milliy urf-odatlar aks etgan ko'rinishlarni tayyorlash bilan ertaliklarga tayyorgarlik ko'riladi. Milliy bayramlarni boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan birgalikda nishonlash, avvalo o'quvchilarda ona-Vatan, tabiat va jonzotlarga nisbatan mehr-muhabbat, g'urur va iftixor hissini shakllantiradi.

Ekologik tarbiya albatta ekologik bilim asosida shakllanadi, lekin u o'ziga xos xususiyatlarga ham ega. Ekologik tarbiya insonda tabiatga nisbatan to'g'ri, oqilona munosabatni shakllantirish masalasi ustida ish olib boradi va o'z oldiga talabalarda ekologik madaniyatni shakllantirishdek maqsadni qo'yadi. Ekologik tarbiyaning mazmuniga ekologik onglilik, ekologik his-tuyg'ular (tabiatga, insonlarga, hayotga nisbatan munosabatlar) kiradi. Shunday qilib, ekologik tarbiya inson hayotida, jamiyatda, vatanda muhim ahamiyat kasb qiladi.

Ekologik tarbiyaning shakllanishiga ekologik bilimlarni egallash bilan bir qatorda ekologik munosabatlarni ham shakllantirib borish zarur bo'ladi. Ekologik munosabatlarga:

1. Hayotga munosabat.
2. Yaxlitlik hissini tarbiyalash.
3. Javobgarlik hissini tarbiyalash.
4. Tabiat go'zalliklarini his etish kabi komponentlarni kiritish mumkin.

Ekologik tarbiyaga nafaqat bugun, balki ota-bobolarimiz ham chuqur mas'uliyat bilan

qarashgan. Masalan, atrof - muhitni iflos qilmaslik maqsadida, axlat tashlash, chiqindilarni tashlash uchun alohida chuqurlar qazilgan, hojatxonalarni ariq, soy, buloq suvlaridan uzoqroq joyda kovlashgan, turli ehtiyojlar uchun faqat qurib qolgan daraxtlarni kesishgan, hayvonlarni azob berish, qushlar uyasini buzishni, gunoh sanashgan.

Bu borada oilada «Suvga tupurma, uni iflos qilma, chunki barcha jonivorlar uni ichib bahra oladi», «Gullab turgan mevali daraxtning shoxini sindirma, u meva beradi, uni o‘zing iste‘mol qilasan», «Pishib yetilmagan uzumni uzma, agar uzsang katta gunoh ish bo‘ladi, chunki unda ahli mo‘minning nasibasi bor» deb tarbiya berilgan.

Xulosa qilib aytganda, O‘quvchilar atrof-muhitga nisbatan ongli munosabatda bo‘lish ruhida tarbiyalanadilar. Eng muhimi «Atrofimizdagi olam», «Tabiatshunoslik» va boshqa fanlar orqali integratsiyalab o‘qitish muammolari hal etiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining olam va odam haqidagi bilim saviyasi, tasavvurlari chuqurlashadi, ilmiy dunyoqarashlari rivojlanadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida darsdan tashqari ta‘lim-tarbiya jarayonida ekologik madaniyatni tarbiyalashni hisobga olish muhim pedagogik muammo sifatida o‘z yechimini kutmoqda.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida darsdan tashqari ta‘lim-tarbiya jarayonida ekologik madaniyatni tarbiyalashning nazariy-amaliy jihatlariga tayanish kutilgan samaradorlikka erishish imkoniyatini beradi.

1. “Atrofimizdagi olam”, “Tabiatshunoslik” fanlarini o‘qitish jarayonida talabalarda ekologik madaniyatni shakllantirish bosqichma-bosqich, ya‘ni ekologik mazmundagi bilimlarni egallash, egallangan nazariy ekologik bilimlar asosida talabalarda amaliy faoliyat ko‘nikmalari ekologik faoliyat negizini hosil qilish asosida amalga oshirish.

- Atrof - muhit muhofazasi, bunda bolalarning vazifalari;
- Tabiatni muhofaza qilishda ota - onalarning namunalari;
- Yoshlarni ekologik tarbiyalashda milliy an‘ana va udumlarni qayta tiklash, ularga e‘tiborni kuchaytirish.
- Oilada, maktabda tabiatni, o‘simliklar va hayvonot dunyosini e‘zozlashga o‘rgatish, jonivor va qushlarni parvarish qilish;

Insoniyat tarixidan ma‘lumki, sog‘lom jamiyatni faqatgina sog‘lom muhit yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.U.Maxkamov “Axloq-odob saboqlari”, T.”Fan”, 1994 y. 49 bet..
- 2.Karimov.I.A.«O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda»T.,«O‘zbekiston» 1999 yil.
- 3.M.Yo‘ldoshev, F.Xusainova «Tabiatni asrash - insonni asrash» Boshlang‘ich ta‘lim - Toshkent, 2007. - №4. - B.
- 4.Mirzaeva M. «Borliqaga muhabbat - tuyg‘usi» //Boshlang‘ich ta‘lim - Toshkent, 2009. - №6. 22-23- B.
- 5.Pulatova D. «O‘simliklar va hayvonot duryosi» //Boshlang‘ich ta‘lim

- Toshkent, 2008. - № 6 26-27- B.

6.Salimov D.«Tabiatga muhabbat - vatanga muhabbat» //

7.Boshlang'ich ta'lim - Toshkent, 2010. - №3. 30- B.

8.Shodimetov Yu.Sh. Sog'lom turmush tarzi: ijtimoiy gigienik va ekologik muammollar.

-T.: Ibn Sino nomidagi nashriyot, 1991. - 118 b.

9.Turdiqulov e.o. mutafakkirlar ekologik tarbiya haqida.

